

APOKRIFNA DJELA APOSTOLSKA U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ LITERaturi

(Nastavak iz Radova knj. 6)

3. DJELA PAVLA I TEKLE

Biserka Grabar

UVOD

Djela Pavla i Tekle predstavljala su prvotno jednu od najljepših i najzanimljivijih epizoda u opsežnom romanu o fantastičnim putovanjima apostola Pavla, poznatom kao Djela Pavlova koja je prema Tertulijanovu svjedočanstvu »iz ljubavi prema Pavlu« sastavio na grčkom neki maloazijski svećenik u II st. n. e.¹ Kao zasebna cjelina Djela Pavla i Tekle rano su se izdvojila iz prvobitnog jedinstva i počela se širiti, neovisno o Djelima Pavlovim, kao samostalni spis.

S formiranjem grčkih čitaćih mineja za pojedine mjesece ušla su Djela Pavla i Tekle u septembarske mineje kao liturgijska lekcija na spomen-dan prvomučenice sv. Tekle koju je Istok slavio 24. rujna, a Zapad 23. rujna. Najvjerojatnije tim putem, tj. preko mineja dospjela su i u slavensku literaturu u kojoj su se također upotrebljavala u liturgijske svrhe, tj. kao crkveno čitanje na svetičin blagdan, što potvrđuje njihova prisutnost u septembarskim čitaćim minejima.

Najstariji svjedok Djela Pavla i Tekle u slavenskoj literaturi je ćirilski fragmenat ruske redakcije iz XI st., što ga je najprije izdao I. I. S r e z n e v s k i j u Древние памятники русского писма и языка, Sanktpeterburg 1863, str. 170—171 među staroruskim spomenicima do god. 1100, a zatim V. J a g i ć koji ga je u Archiv für slavische Philologie, 6 (1882), str. 232—238 opisao i na temelju paleografske analize uvrstio među najstarije spomenike XI st. ruske redakcije staroslavenskog jezika. Ostali svjedoci ruske redakcije Djela Pavla i Tekle mnogo su mlađi. Sačuvani su, koliko nam je po-

¹ E. Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen, Bd. II, Tübingen, 1964, 3. izd., str. 222.

znato, uglavnom u čitaćim minejima XV—XVI st. koje je većim dijelom u XVI st. preuzeo u svoju rukopisnu zbirku svetih knjiga moskovski mitropolita Makarije. Pod naslovom Veliki čitaći mineji (Великие Минеи-Четьи) izašla je Makarijeva zbirka u XII svezaka u Petrogradu 1868. godine. Djela Pavla i Tekle izdana su u IX svesku među čitanjima za mjesec rujan na stupcu 1376—1386.

Tekst ukrajinskog Zamojskog rukopisa iz XVI st. izdao je I. Franko u Апокрифи і легенди з українських рукописів, Ljvov 1902, III sv., str. 33—44.

Od tekstova srpske redakcije poznata su samo dva. Jedan je sačuvan u rukopisnom Gračaničkom (Lipljanskom) mineju za mjesec septembar-novembar, raške redakcije iz posljednje četvrti XIV st., koji se čuva u Arhivu JAZU sign. III c 24, f. 47r—52v.² Drugi je tekst Bdinskog (Vidinskog) rukopisa srpske redakcije iz g. 1359/1360 koji se čuva u Univerzitetској biblioteci u Gandu pod signaturom Cod. slav. 408,³ a izdali su ga uz paralelni grčki tekst preuzet iz Vouauxa F. Vyncke, J. Scharpé i J. Goubert pod naslovom Mučjenje svetyje Thekli (Passio s. Theclae), Editio princeps e Cod. Gand. 408, Gent 1967.

Pri daljnjem citiranju navedenih ćirilskih tekstova služiti ćemo se u ovoj radnji kraticama: Lipljanski — L, Gandski — G, Makarijev — M, Frankov — F, Sreznevski — S.

Djela Pavla i Tekle predstavljena su i u hrvatskoglagoljskoј literaturi (dalje u kratici: DjPT), i to u poznatom fragmentu sv. Tekle koji se čuva u Arhivu JAZU (sign. fragm. glag. 4). Ovaj se spomenik općenito datira u XIII stoljeće. Za to govore u prvom redu paleografski kriteriji prema kojima je to jedan od najstarijih spomenika tipično glagoljskog ustava. Među te kriterije posebno spada dvolinijski sistem ustava i upotreba poluglasa u dva oblika | i ꙗ. Fragment sv. Tekle opisao je I. Milčetić, Hrvatska glagolska bibliografija, Starine JAZU 33, Zagreb 1911, str. 109 i u najnovije doba Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I dio, Zagreb 1969, str. 43—44. Bio je nekoliko puta izdan. Prvi ga je izdao glagoljicom P. J. Šafarik, Památky hlaholského písemnictví, Prag 1853, str. 58—61, zatim I. Berčić, Chrestomathia linguae vetero-

² Opis tog rukopisa v. kod V. Mošina, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, Zagreb 1955, str. 166—170.

³ Rukopis je opisao E. Voordeckers, Le Codex Gandavensis (Slavicus), Analecta Bollandiana 82 (1964), str. 171—182.

slovenicae, Prag 1859, str. 78—80 i djelomično u Čitanci staroslovenskoga jezika, Prag 1864, str. 78—80, V. Jagić, Priměri starohervatskoga jezika, II, Zagreb 1866, str. 70—72, te konačno I. Sreznjevskij, Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, Sanktpeterburg 1876, str. 499—503, koji je uz glagoljski tekst, izdan ćirilicom, dodao još i važnije varijante iz ruskih prijepisa DjPT.

Od ukupno 43 glave, koliko ih ima grčki original koji su na poglavlja podijelili njegovi izdavači,⁴ naš odlomak sadrži samo 14 glava, i to glave XIV do XXVIII. Počinje riječima: [ra]zvrćaet' narodi, a završava: Vina že ...

Kako saznajemo iz prvih četrnaest poglavlja kojih danas nema u glagoljskom tekstu, ali su prvotno morala postojati, Pavao je u pratnji Demasa i Hermogena⁵ došao u grad Ikonij da ondje propovijeda kršćansku nauku. Svojim propovjedima obraća među ostalima i lijepu ikonijsku djevojku Teklu, glavno lice radnje u kojoj je Pavao gotovo sasvim u pozadini. Tri dana i tri noći ne miče se Tekla s prozora s kojeg sluša Pavlove riječi, gluha za sve drugo, pa i za same riječi svog zaručnika, mladog Tamirisa⁶ za kojeg ne mari otkako je čula Pavlov govor u kojem se veliča život potpune čistoće. Ogorčen i očajan Tamiris, gledajući u Pavlu supernika u ljubavi i glavnog krivca što ga Tekla odbija, traži savjet, kako da se riješi Pavla, u odbjeglih Pavlovih pratilaca. Oni ga upućuju da optuži Pavla zbog širenja kršćanske nauke kojom zavodi narod — tim momentom počinje naš odlomak — pa će ga knez⁷ pa carevoj zapovijedi dati pogubiti, a on će opet zadobiti ljubav svoje zaručnice Tekle (gl. XIV). Poslušavši njihov savjet pođe Tamiris drugog jutra s mnogo naroda u dom Onesiforov⁸, gdje je Pavao odsjeo, te ga odvuče pred kneza tražeći od njega da pred svima kaže zašto ne da djevojkama da se udaju. Ne odgovarajući direktno na Tamirisovo pitanje izloži Pavao — na knežev zahtjev — svoju nauku u kratkom govoru, nakon kojega ga antupat⁹

⁴ Mi se ovdje držimo podjele kakva je izvršena u dosad najboljem kritičkom izdanju grčkog teksta DjPT: R. A. Lipsius, Acta apostolorum apocrypha, Lipsiae 1891, pars I, str. 235—272.

⁵ Imena Demasa i Hermogena spominje Pavao u drugoj poslanici Timoteju kao drugove koji su se odvratili od njega i napustili ga na putu. Usp. 2. Tim. 4, 10; 1, 15; 4, 14.

⁶ Sva imena koja se javljaju u sadržaju donosimo prema grčkom izgovoru. O tom u kakvim se oblicima grčka imena javljaju u našem glagoljskom odlomku govorit ćemo posebno.

⁷ U našem glagoljskom odlomku za grčko *ὁ ἡγεμὼν* upotrebljena je riječ *knezь*, pa je tako i mi donosimo.

⁸ Onesiforov dom spominje Pavao također u drugoj poslanici Timoteju 1, 16.

⁹ Grčki titul *ἀνθύπατος* (prokonzul) ostavio je slavenski prevodilac neprevedenim.

dade svezati i baciti u tamnicu kako bi ga kasnije, kad bude imao više vremena, mogao pažljivije saslušati (gl. XV—XVII). Tekla izlazi noću potajno iz kuće te, pošto je podmitila vratara narukvicom a tamničara srebrnim ogledalom, uspijeva doći do Pavla. Čim uđe k Pavlu u tamnicu, sjede do njegovih nogu te stade slušati Pavlove riječi i ljubiti uze kojima je bio vezan. Međutim, Teklini roditelji opaze nestanak svoje kćeri te pođu zajedno s Tamarisom tražiti Teklu, ali je nikako ne moguše naći. Već su mislili da je poginula, kad im jedan od vratara otkrije da je Tekla otišla k strancu u tamnicu gdje je našu »b(o)žieju ljubviju privezanu slověseh ego«¹⁰. Rasrđeni roditelji odlaze s Teklinim zaručnikom pred kneza i ispričaju mu sve što se dogodilo (XVIII—XIX gl.). Knez daje predvesti Pavla i Teklu te Pavla daje išibati i istjerati iz grada, a Teklu osudi, po traženju vlastite Tekline majke Teoklije, na smrt na lomači. Dok su Teklu vodili u »pozorišće«, gdje se imala izvršiti osuda, ona je pogledom tražila samo Pavla, što je u našem tekstu, jednako kao i u grčkom, istaknuto u prekrasnoj usporedbi: »êkože agne v pustini gledaet' pastira, tako i ta gledaše Pavla« (gl. XX—XXI). Posred »pozorišća« bila je postavljena velika lomača na koju se Tekla uspane, ali — gle čuda — ne samo da se ogranj ne dotače Tekle nego u taj čas stade padati i tuča koja pobije mnogo ljudi i ugasi vatru, te se tako Tekla spasi (gl. XXII). Pavao, međutim, sklonivši se u jedan grob na putu koji je vodio u Dafnu, posti i moli zajedno sa čitavom Onesiforovom obitelji, da bi Bog izbavio Teklu od smrti. Kad su nakon nekoliko dana Onesiforova djeca ogladnjela, a nisu imala čime kupiti hrane, skine Pavao sa sebe gornju haljinu te daje jednom dječaku da kupi za nju hljeba. Putem sretne dječak svoju susjedu Teklu koja je, izbjegavši smrti, upravo tražila Pavla. Dječak odvede Teklu k Pavlu koji se silno razveseli kad je ugleda živu te zahvali Bogu što je uslišao njegovu molbu. U grobu zavlada opća radost i »bē... ljublenie mnogo«. Ne želeći se više odvajati od Pavla, Tekla zamoli Pavla da je povede sa sobom kud god pođe, na što Pavao teško pristane jer se bojao da Tekli njezina ljepota ne bude uzrokom još većih nevolja (gl. XXIII—XXV). Pošto je Onesifora i njegove otpustio kući, Pavao s Teklom krene u Antiohiju. Čim stignu u Antiohiju, namjeri se na njih neki odlični građanin imenom Aleksandar koji se odmah zaljubi u Teklu. Misleći da je ona Pavlova žena, Aleksandar ponudi Pavlu mnogo darova i novaca da mu je prepusti. Pavao, međutim, bojeći se novih neprilika, izjavi da ne pozna te žene i da nije njegova. Očajna Tekla, koju je Pavao u tom teškom času napustio, braneći se sama od nasilnog Aleksandra, strgne Aleksandru »glavotegb« i zbaci mu vijenac s glave te ga tako pred svima osramoti. Posramljeni Aleksandar optuži je zbog nanesene uvrede

¹⁰ U grčkom tekstu rečeno je samo da su Teklu našli »na neki način privezanu ljubavlju« (*εδρον αδιην τροπον των συνδεδεμένην τη σιδηρή*). Kako među grčkim varijantama nema ni jedne kojoj bi odgovarao prijevod dotičnog mjesta, možemo pretpostaviti da je izmjenu izvršio neki slavenski redaktor koji je htio istaći, da se izbjegne svaka zabuna, da se tu radi o čisto duhovnoj ljubavi. Promjenu je vjerojatno izvršio na temelju već prevedenog teksta. To naime zaključujemo odatle što je u tekstu Makarijevih mineja, koji pripada istom prijevodu kojem i glagoljski tekst, navedeno mjesto doslovno prevedeno: обрѣтоша ю нѣкъимъ образомъ привязану любви его.

kod kneza, a taj donese presudu da se Tekla ima baciti pred zvijeri. Neka žena, imenom Trifena (malo kasnije saznajemo da je bila carica), kojoj je bila umrla kći, uzme Teklu na čuvanje do dana izvršenja osude, kad Teklu privežu na ljutu lavicu da je razdere. Međutim, umjesto da joj naudi, lavica stane — na veliko iznenađenje sviju prisutnih — Tekli lizati noge (XXVII—XXVIII gl.). Time završava naš odlomak koji ujedno predstavlja najljepši i najzanimljiviji dio samog apokrifa. Dalje se naime opširno priča kako je Tekla po drugi put izvedena pred divlje zvijeri koje joj opet ništa ne naškode, kako se za to vrijeme sama krstila bacivši se u vodu i kako je konačno bila oslobođena. Proboravivši osam dana kod Trifene, koja se obratila zajedno sa svojom služinčadi, Tekla polazi u potragu za Pavlom kojega nađe u Mirni. Međutim, uskoro se rastaje od Pavla te pođe propovijedati najprije u Ikonij, gdje pokušava obratiti majku (zaručnika ne nalazi na životu), a zatim u Seleukiju gdje i umire, pošto je još mnoge obratila.

IZ PROBLEMATIKE HISTORIJE GLAGOLJSKOG FRAGMENTA DjPT

Kako smo spomenuli već u prethodnom poglavlju, glagoljski odlomak DjPT bio je dosad nekoliko puta izdavan, no o njemu samomu kao tekstu nije gotovo ništa rečeno. Osim toga dosadašnja izdanja, u koja su se potkrale i neke pogreške u čitanju, ne odgovaraju u potpunosti potrebama današnje slavističke nauke ni zahtjevima tekstovne kritike. Stoga smatramo potrebnim i opravdanim da taj tekst ponovno izdamo, i to u latiničkoj transliteraciji, te da kažemo nešto o njegovoj genezi o kojoj dosad znamo samo toliko koliko je u jednoj rečenici konstatirao Sreznevski: въ этомъ глаголическомъ отрывкѣ изъ житія Текли не видимъ первообраза Славянскаго перевода, видимъ даже описки обезсмыслившія содержаніе, и все таки не можемъ отвергнуть что переводъ въ немъ тотъ же, что и въ нашихъ Русскихъ спискахъ.¹¹ Polazeći od te konstatacije pokušat ćemo u ovoj radnji utvrditi kako je tekla historija našeg glagoljskog odlomka, tj. kako, kojim putem i odakle je došao apokrif o djelima Pavla i Tekle u hrvatskoglagoljsku literaturu.

Prije svega potvrdit ćemo na primjerima ono što je Sreznevski ustvrdio u citiranoj rečenici, tj. da naš glagoljski odlomak ne predstavlja originalni prijevod nego samo njegov prijepis. Za to u prvom redu govore nejasna i pogrešna mjesta od kojih neka možemo konstatirati kod samog čitanja, a druga tek kad usporedimo naš odlomak s grčkim originalom i slavenskim prijepisima. Poređenje nam,

¹¹ I. I. Sreznevskij, Свѣдѣнія и замѣтки, str. 503.

naime, otkriva pogreške koje inače ne bismo uočili, a osim toga jedino tim putem možemo razlučiti da li se u određenom slučaju radi o pisarskoj pogrešci ili o pogrešnom prijevodu. Tako npr. u rečenici: *nb* č(lověčb)ska s(č)p(a)s(e)niê radi posla me č(lově)ki istr'gnuti ot ist-lěniê, i ot nečistoti, i ot vsakoe ľsti lb nema naoko nikakve nejasnoće, a ipak riječ *ľsti* stoji pogrešno prema CIICTH kako imaju pravilno ćirilski tekstovi kao prijevod odnosno grčke riječi $\nu\eta\varsigma$ ... $\eta\delta\omicron\nu\eta\varsigma$.¹² Prepisivač je naime mogao vrlo lako riječ: *slasti* pročitati kao *ľsti*, ako je čak nije uzeo kao pogrešnu pa je svjesno izmijenio, pretpostavivši da *slasti* treba čitati *ľsti* čije mu je značenje nekako bolje pristajalo na navedenom mjestu nego riječ *slasti*.

Bez zagledanja u original i u druge slavenske tekstove ne bismo također znali da bi umjesto 3 hljeba, koliko ih spominje naš glagoljski tekst u rečenici: *Iměhu že 3 hlěbi* 2b, trebalo stajati 5 hljebova, koliko dolazi u originalu i u drugim slavenskim tekstovima. Tu se dakle radi o pogrešci koja se može protumačiti ako pretpostavimo da je matica prema kojoj je nastao glagoljski prijepis bila pisana okruglom glagoljicom. U okrugloj je naime glagoljici trebalo slovo *d* (δ), koje ima brojnu vrijednost 5, samo okrenuti prema gore — što se kod prepisivanja moglo sasvim lako dogoditi — pa da dobijemo slovo *v* (ψ), tj. brojnu vrijednost 3. U tom slučaju ta bi pogreška bila ujedno jedan od indicija za veliku starinu samog teksta DjPT.

Do kakvih je sve besmislica dolazilo kod prepisivanja, gdje je jedna pogreška izazivala drugu, pokazuje i rečenica: *Ěko ne strěpeću li me mně* 1d koja je čak nejasnija u svojem kontekstu (vidě G(o)spod)a ěko i Pavla sědeća, i reče v sebě: »Ěko ne strěpeću li me mně.« I gledaše na *nb*) nego li sama. Da bismo mogli protumačiti kako je došlo do nejasnoće u toj rečenici, uzet ćemo u pomoć Frankov ćirilski tekst iz kojeg je najlakše izvesti našu rečenicu.¹³ Navedeno mjesto ondje glasi: $\text{IAKO HE TEPHAIWA MENE PHHΔE PAOYΛA BHHΔE'TH MENE}$ (XXI gl.) što gotovo tačno odgovara grčkom: $\text{Ὡς ἀνυπομονήτου μου οὐσης ἦλθεν Παῦλος θεάσασθαι με}$.¹⁴

¹² U tekstu Lipljanskog mineja to je mjesto izostavljeno.

¹³ Ovo mjesto, uz neznatne varijante, glasi gotovo identično u ostalim ćirilskim tekstovima.

¹⁴ Poteškoća je prevodiocu zadavala, izgleda, jedino konstrukcija genitiva apsolutnog: $\text{ἀνυπομονήτου μου οὐσης}$ koju doista nije na tom mjestu lako razriješiti. E. H e n n e c k e, Neutestamentliche Apokryphen, Tübingen 1964., 3. izd. str. 247. prevodi čitavo to mjesto ovako: »Als ob ich nicht standhaft wäre, ist Paulus gekommen, um nach mir zu sehen«.

U našem se dakle slučaju ne radi o prevodilačkoj, nego o pisarskoj pogrešci jer, kako vidimo, navedena je rečenica u prvotnom prijevodu bila dobro prevedena. Pogrešku bismo mogli protumačiti ovako: najprije je neki pisar, vjerojatno slučajem, izostavio riječi: *прѣдѣ ꙗꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗꙗ* pa su tako ostale za redom dvije iste riječi: *мѣнѣ мѣнѣ*. Slijedeći je pak pisar, da popravi svoga prethodnika, pretvorio drugi *мѣнѣ* u aorist *mně* (od glagola *mněti*) i na taj način dobio gornju rečenicu.

Ovih nekoliko primjera¹⁵ dovoljno pokazuje: 1) da naš sačuvani tekst DjPT nije ušao u hrvatskoglagoljsku literaturu direktno iz grčkih izvora, nego preko već prevedene, i to — kako se čini — glagoljske matice¹⁶ i 2) da pisari kod svog posla nisu konzultirali original nego su vlastitim domišljanjem popravljali pogreške svoga predloška, dodajući tako starim pogreškama još nove, ili su pak jednostavno zadržavali pogreške svojih prethodnika, pogotovo kad te nisu narušavale smisao samog teksta.

Na pitanje gdje je konkretno prepisan naš glagoljski odlomak DjPT, moguće nam je jedino odgovoriti da je nastao na hrvatskom čakavskom području. Za prvo, tj. za hrvatsko jezično područje govori opća paleografska i jezična slika odlomka, dok bi za čakavski kraj govorila činjenica da je uz primjere: *poemь 2c*, *poeti 2c*, *emši 2d*, u kojima je nazal *ę* reflektiran u *e*, upotrijebljeno jedanput i čakavsko *poěť 2d*.

Nešto određenije i tačnije mogli bismo, međutim, reći o tom kada i gdje je na slavenski preveden tekst apokrifa DjPT prema kojemu je nastao naš glagoljski prijepis. U tu svrhu najprije bismo morali odgovoriti na pitanje da li naš prijepis potječe od istog prijevoda od kojega i staroruski odlomak DjPT iz XI stoljeća. Na žalost, poređenje tih dvaju fragmenata nije moguće jer oni ne sadrže isti dio teksta. U staroruskom naime fragmentu sačuvane su samo posljednje tri glave (gl. XLI—XLIII) i dva čuda sv. Tekle, čega u našem odlomku nema. Do željenog odgovora možemo ipak doći indirektnim putem, naime, poređenjem našeg odlomka DjPT s ćirilskim tekstovima koji sadrže potpuni prijevod DjPT. U tu svrhu potrebno je najprije usporediti među sobom ćirilske tekstove i po-

¹⁵ Uzeli smo u razmatranje samo najzanimljivije i najkarakterističnije primjere. Druge primjere, naročito primjere ispuštanja teksta, može se naći u kritičkom aparatu uz izdani tekst.

¹⁶ Za to bi eventualno mogla govoriti zamjena brojne vrijednosti o kojoj smo govorili na str. 10.

kazati da oni zajedno sa staroruskim fragmentom pripadaju jednom prijevodu, a onda to isto dokazati za glagoljski fragmenat. Taj je posao velikim dijelom izvršio već prof. Ivšić koji je pripremao studiju o sv. Tekli i usporedio među sobom ćirilске tekstove i naš glagoljski fragmenat, ali je njegov rad ostao u materijalu njegove ostavštine.¹⁷ Iz tog materijala donijet ćemo ovdje nekoliko karakterističnijih primjera.¹⁸

U IX gl. se priča kako je Teklina mati — videći da joj kći nepomično s prozora sluša Pavla i bojeći se da je njegove riječi ne zavedu — rekla Teklinu zaručniku Tamirisu: »Još će i moju kćer koja je kao pauk prionula uz prozor osvojiti svojim riječima«. Prema grčkom: *ἔτι δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ μου ὡς ἀράχνη ἐπὶ τῆς θυρίδος δεδεμένη τοῖς ἐπ' αὐτοῦ λόγοις κρατεῖται ἐπιθυμίᾳ καινῇ καὶ πάθει δεινῷ.* to mjesto u ćirilskim tekstovima glasi:

L: Единочедапа мога дѣщи Фебла ꙗко пауѣчина привезана словеси пауловѣши тѣщиима и похотию з'лою (49r).¹⁹

G: Ёдиначе же дѣщи мога Фебла ꙗко паоучина при оконци привезана ѿс(тъ) словеси Павли, дръжимма ѿс(тъ) желаниемъ тѣщемъ и похотию злою. (str. 54).

M: Единаче и дщи моя Фебла, ꙗко паучина, въ оконциѣ привязана словесѣ Павлѣ, держима естъ желаниемъ тѣщемъ и похотию злою (stup. 1378).

F: Единаче дщи мога фебла ꙗко паоучина въ оконци привязана словеси Павли держима естъ желаниемъ тѣщемъ еа и похотию злою (str. 35)

Kako vidimo iz navedenog primjera, slavenski se prijevod gotovo doslovno slaže s grčkim originalom, samo je riječ *ἀράχνη* »pauk« zamijenjena riječju »paučina« kao da je u grčkom stajalo *ἀράχνιον* za što nema potvrde u sačuvanim grčkim tekstovima. No upravo

¹⁷ Materijal za tu studiju nalazi se od kraja 1968. g. zajedno s dijelom građe iz Ivšićeve ostavštine u Staroslavenskom institutu u Zagrebu.

¹⁸ Napominjem da sam iz Ivšićeva materijala preuzela samo ono što sam smatrala potrebnim da potkrijepim rezultate do kojih sam došla neovisno o radu prof. Ivšića i mnogo ranije nego sam imala uvid u njegovu ostavštinu. Naime, ova je moja studija dio disertacije koju sam pod naslovom *Apokrifi u hrvatskoglagoljskoj književnosti do 16. st. s osobitim obzirom na apokrifna Djela apostolska* obranila još 1965. g. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nužna proširenja koja sam izvršila u radnji pripremajući je za tisak odnose se gotovo isključivo na poredbeni materijal za koji je prof. Ivšić upotrijebio i dva ćirilска teksta (Makarijev i Gandski — u međuvremenu izdan) koji mi u vrijeme kad sam pisala disertaciju nisu bili pristupačni.

¹⁹ Razlike u tekstu L prema GMF odnose se na pisarske pogreške kojih i inače u L, kao prilično nepouzdanu prijepisu, ima dosta.

činjenica da se u toj pogrešci ili možda čak svjesnoj prevodiočevoj izmjeni slažu svi ćir. tekstovi svjedoči nam rječitije od drugih primjera slaganja za njihovo zajedničko porijeklo.

Zajednička odstupanja svih ćirilskih tekstova DjPT od grč. originala pokazuje i primjer u gl. II gdje umjesto prijevoda grč. riječi *σαρκί* »tijelo« u rečenici: *διηγήσατο γὰρ αὐτῷ Τίτος ποταπὸς ἐστὶν τῆ εἰδέα ὁ Παῦλος. οὐ γὰρ εἶδεν αὐτὸν σαρκί ἀλλὰ μόνον πνεύματι* svi ćir. tekstovi imaju очима:

L: казалъ бо бѣше ѿмоу ѿтѣ, какъ бѣ образомъ павѣль. не бѣ бо видѣлъ ѿго очима, нѣ тѣкѣмо д(оу)хоумъ (47v).

G: казалъ бо бѣаше емоу Титъ кааковъ ѿс(т) образомъ Павѣль, не бѣ бо видѣлъ его о очима нѣ тѣкмоо д(оу)хооумъ (str. 48).

M: казалъ бо ему бѣаше Титъ, какъ естъ образомъ Павелъ: не бѣ бо видѣлъ его очима, но токѣмо духомъ (stup. 1376).

F: казалъ бо емѣ бѣаше Титъ, какъ бѣ образомъ паоуѣль, не бѣ бо видѣлъ его ѡчима, но токмо дѣхѣмъ (str. 34).

Za jedinstveni prijevod karakterističan je i primjer iz gl. XXVIII i XXIX gdje je govor o tom kako je kraljica Trifena uzela Teklu nakon borbe sa zvijerima k sebi na čuvanje, što je u grčkom izraženo riječima: *καὶ ἀπὸ τῆς πομπῆς πάλιν λαμβάνει αὐτὴν ἡ Τρύφαινα* (gl. XXVIII) i *Ὅτε οὖν ἀπὸ τῆς πομπῆς ἐλάμβανεν αὐτὴν ἡ Τρύφαινα* (gl. XXIX).

Na oba mjesta slav. je prevodilac riječ *πομπή* »svečani ophod, povorka« uzeo pogrešno u značenju ne samo etimološki nego čak i zvukovno slične riječi *πομπεία* (usp. novogrčki izgovor *η ι ε ι = i*), tj. kao »ruganje, podrugivanje« pa tako u svim ćir. tekstovima imamo:

L: поѣтъ же ю Трѡуѣфина ѡ пороуганіа того (f. 50v) - егда же поѣтъ ю ѡ пороуганіа (f. 50v).

G: Поѣтъ же ю паки Трѡуѣфена ѡт пороуганіа тоого (str. 66) - Егда же ю поѣтъ ѡт пороуганіа (str. 66).

M: Поѣтъ же Трѡуѣфена паки отъ поруганіа того (stup. 1382) — Егда же поѣтъ отъ поруганіа (stup. 1382).

F: Поѣтъ же ю паки Трѡуѣфона ѡ пороуганіа того (str. 38) - егда же поѣтъ ѡ пороуганіа (str. 38).

Mogli bismo i dalje nizati primjere, no i ovo je dovoljno da zaključimo, pogotovo kad se radi o slaganjima u istoj prevodilačkoj pogrešci, što isključuje svaku mogućnost postojanja različitih izvora, da su svi ćirilski prijepisi potekli iz jednog prijevoda. Da to vrijedi

i za staroruski fragmenat Sreznevskoga, pokazat ćemo na jednom primjeru iz gl. XL, gdje Tekla izvještava Pavla da se sama krstila. Prema grčkom: *ἡ δὲ συνιδούσα (συνεῖδεν καὶ Ε) εἶπεν αὐτῷ Ἐλαβον τὸ λουτρόν, Παῦλε* čitamo to mjesto u slav. prijevodu:

L: она же разумѣ и рече(е) павле сама се кр(ъ)стих(ъ) и приюхъ баню (f. 52r).

G: Она же разумѣвши и рече: »Гдма се кр(ъ)стих(ъ) и приюхъ баню« (str. 74).

M: Она же разумѣ и рече: Павле, сама ся крестихъ и приахъ баню (stup. 1385).

F: она же разумѣ и рече: »Паоуле, сама сѧ кр(ъ)стих(ъ), пріахъ баню« (str. 41).

S: [она] же разумѣ и рече. Павъле сама сѧ кр(ъ)стихъ и приахъ баню (str. 170).

Jednog prevodioca u ovoj rečenici odaje prije svega dodatak *сама се крстихъ* koji u stvari točnije prenosi smisao grč. izraza *ἐλαβον λουτρόν* nego njegov doslovni prijevod *приюхъ баню* gdje je riječ *λουτρόν* uzeta u njezinu osnovnu značenju »kupanje«, a ne kako je ispravno na tom mjestu, u njezinu prenesenom novozavjetnom značenju »krštenje, krst«.

Pošto smo u dosadašnjim izlaganjima utvrdili da su svi ćir. tekstovi zajedno s njihovim najstarijim staroruskim predstavnikom potekli iz jednog prijevoda, preostaje nam još da dokažemo da tom istom prijevodu pripada i naš glagoljski odlomak. Za to je dovoljno usporediti bilo koji odlomak našeg glagoljskog teksta s odgovarajućim mjestom u ćirilskim tekstovima pa da se odmah uoči njihova međusobna srodnost. Za ilustraciju donijet ćemo tekst XIV gl., a kao predstavnika ćir. prijepisa, da ih sve ne navodimo jer su gotovo identični, uzet ćemo najstariji potpuni ćirilski tekst Lipljanskog mineja.

L: рѣста же динась и ермогень ... како раз'вращающа народы о тѣщимъ оучени хр(ъ)стиган'скимъ. и повелѣннємъ царовѣмъ погоубити и. и ти имѣти имашн женоу свою. и вѣ те наоучива како съ г(лаго)летъ въскрѣшению быти оуже быти (быст GMF) чеды нашими, въстаниемъ б(ог)а разумѣвшѣ (f. 49v).

Glag.: ... [ra]zvraćaet' narodi o tь š' i m ъ učeni kr'stъênsčĕ, i povelĕn iem ъ c(ĕsa)revom ъ pogubitъ i, i imĕti v'čneši ti ženu svoju. I vĕ te naučivĕ, ĕko ŷe g(lago)letъ sъ, vskrĕšeni ju biti e ŷe bist' čedi naš i m i. (1r)

Slaganja našeg odlomka s ćirilskim tekstovima vidljiva su već na prvi pogled, no još su uočljivija ako navedeno mjesto usporedimo s grčkim tekstom što ga je Lipsius tiskao kao osnovni: *Ἐἶπον δὲ Δημᾶς καὶ Ἐρμογένης... ἀναπειθοντα τοὺς ὄχλους ἐπὶ καινῇ διδαχῇ Χριστιανῶν, καὶ οὕτως ἀπολεῖ αὐτὸν καὶ σὺ ἐξεῖς τὴν γυναῖκά σου Θέκλαν. καὶ ἡμεῖς σε διδάξομεν, ἣν λέγει οὗτος ἀνάστασιν γενέσθαι, ὅτι ἤδη γέγονεν ἐφ' οἷς ἔχομεν τέκνοις, καὶ ἀνιστάμεθα θεὸν ἐπεγνωκότες ἀληθῆ.*

Naime, iz uspoređenja slavenskih tekstova s grčkim jasno se vidi da glagoljski tekst na više mjesta zajedno s ćirilskima odstupa od navedenog grčkog teksta, što ne može biti slučajno, već tim odstupanjima treba tražiti izvor u takvom grčkom predlošku koji je kao i u grčkim rukopisima F i G²⁰ imao dodatak: *ἐπὶ καινῇ* (F) umjesto *ἐπὶ καινῇ, κατὰ τὸ δόγμα τοῦ καίσαρος* ispred *ἀπολεῖ* kao u rkp. G, umjesto *τὴν γυναῖκά σου Θέκλαν* samo *τὴν γυναῖκα σου* kao u rkp. G i konačno *ὅτι ἣν λέγει ἡδη γέγονεν* (FG) umjesto *ἣν λεγει... ὅτι ἡδη γέγονεν ἐφ' οἷς ἔχομεν τέκνοις.*

Konačni zaključak koji nam nameće dosad izneseni materijal bio bi dakle ovaj: glagoljski odlomak zajedno s ćirilskim prijepisima DjPT ruske i srpske redakcije pripada istom prijevodu iz kojega je potekao i staroruski fragment iz XI st. Kad to znamo, onda nije teško utvrditi vrijeme kad je nastao slavenski prijevod DjPT. Ako su, naime, DjPT predstavljena već u XI st. u staroruskoj literaturi u koju su, prema Jagiću,²¹ dospjela sa slavenskog juga, gdje su i nastala, kako ćemo to kasnije pokazati, onda je sam prijevod morao nastati još ranije, možda čak u X st. ili najkasnije početkom XI st. što možemo uzeti kao *terminus ad quem* njegova postanja. To bi se uostalom slagalo s općim datiranjem postanka slavenskih septembarskih čitaćih mineja u čiji su sastav ušla i Djela Pavla i Tekle (usp. M. S p e r a n s k i j, *Сентябрьская Минея-Четья до-макарьевского состава, Сборник ОРЯС 64, Санктпетербург 1899, str. 21*).

Tako rano datiranje ne demantira ni jezik našeg spomenika koji je u načelu pravilan staroslavenski jezik hrvatske redakcije. Prema tome ne treba ni govoriti da poluglas, osim u riječi *dešći* 2d i *vsakoe* 1b, nigdje nije vokaliziran (u slabom položaju često je izostavljen), da je staroslavenska grupa *žd* potpuno zastupana, da »jat«, osim nekoliko iznimaka (*seno* 2a, *susedu* 2b, *propovedaju* 1b, *otvećajući* 1d,

²⁰ Kraticom F označio je Lipsius Vatikanski rukopis 797 iz XI st., a kraticom G Bodleianski rukopis Baroccianus 180 iz XII st.

²¹ V. J a g i ć, Zur Berichtigung der altrussischen Texte, AfsIph 6, str. 232.

vsledb 2a), ne dolazi reflektirano itd. Potpuna pravilnost vlada i među oblicima, pa se mi nećemo zadržavati na njihovu nabranjanju, nego ćemo samo upozoriti na koji taj zanimljiviji oblik.

Kod deklinacije imenica posebno ističemo dativ *vratarevi* 1c koji vodi u spomenike ranijeg jezika i istočnije od hrvatskog područja. Naime, dativi na *-ovi* i *-evi* imenica muškog roda *-o* i *-jo* osnove dosta su česti kako u kanonskim tako i u mlađim crkvenoslavenskim spomenicima svih redakcija osim hrvatske u kojoj dolaze gotovo isključivo u tradiranim tekstovima. Naš je primjer konkretno potvrđen već u Savinoj knjizi.²²

Oblici asigmatskih i kraćih sigmatskih aorista u punoj su upotrebi. Potvrđeni su ovi oblici za 3. pl.: *obrětu* 1c, *věse* 1c, *priněse* 2a, *izvěse* 2a, 2d, i *rěše* 2a.

Participi čuvaju posve svoj pridjevski karakter i arhaičnost u oblicima. Navest ćemo nekoliko karakterističnijih primjera. Za particip prezenta aktiva: *On že mnogo m o g i vь Antiohii samь ju hotě poeti* 2c. Za particip prezenta pasiva: *da vse ženi uboet se u č i m i e imь* 1d; *Vnegda že bě Těkla i s k o m a svoimi i Tamoromь* 1c. Oblici participa preterita aktiva su također pravilno tvoreni. Evo nekoliko primjera: *i s ě d š i* (tj. Tekla) *u nogu ego, poslušāše veličiē b(o)žie* 1c; *Vnegda že bě Těkla iskoma svoimi i Tamoromь, ēko p o g i b š i* 1c; *I svěť s t v o r ь, p r i z v a v ь Těklu g(lago)la k nei* 1d; *[Pavľ že] s v l ь k ь s' sebe ependit'* 2b; *Ona že reče: »Pavla išću ognā iz' b i v š i«* 2b. Mlađe (analoško) *-ivь* potvrđeno je samo u jednom primjeru: *B(og)ь bo ju m(i)l(o)sr'dova, gl(a)sь z(e)ml(ь)ni s t v o r i v'* 2a.

Da glagoljski fragment DjPT treba ubrojiti u krug staroslavenskih spomenika, pokazuju i neke sintaktičke pojave koje su karakteristične upravo za spomenike staroslavenskog perioda. Takva je, bez sumnje, konstrukcija dativa s infinitivom koja je u našem odlomku potvrđena u rečenici: *I vē te naučivě, ēkože g(lago)letь sь, v s k r ě š e n i j u b i t i*. 1a. Gotovo posve identičan primjer dativa s infinitivom nalazimo u Supr. 107, 17—18: НЕ ВЪКРОВАСТЕ ЛИ БЫТИ ВЪСКРЪШЕНИЮ МРЪТВЪИМЪ.²³

Jednu od sintaktičkih osobitosti predstavlja i dativ povratne zamjenice *si* koji stoji umjesto povratne komponente *se* uz glagol *ražda-*

²² Usp. W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin 1912, 2. izd., str. 399 i *Slovník jazyka staroslověnského*, s. v. *vratarь*.

²³ Usp. Исследования по синтаксису старословянского языка, Československá akademie věd, Prag 1963, str. 246.

liti si: *Knez' že raždali v' si vel'mi* 1d. Takva pojava potvrđena je u staroslavenskim spomenicima, i to najviše u Suprasaljskom zborniku kod glagola: *sъžaliti si*, *sъtožiti si* i *mъnēti si*, npr. Supr. 199: съжаливъ си о напасти сватъныхъ цръкъвъ.²⁴

Za staroslavenske spomenike vrlo je karakteristična i upotreba atributivnog dativa za koji R. Mrazek kaže da je »одна из ярчайших синтаксических черт ст.-сл. б/пр. дательного вообще.«²⁵ U našem odlomku potvrđen je takav dativ u primjeru: *Otsla že Pavľ Onisopora v domъ svoi e m u*²⁶ 2c, gdje dativ *emu* vrši istu ulogu koju u mlađim csl. spomenicima ima genitiv *ego* kojim se redovito izriče pripadnost trećem licu. U našem, međutim, primjeru dolazi, kako vidimo, i posvojna zamjenica *svoi* koja je pored dativa *emu* sasvim suvišna. Dodali su je vjerojatno kasniji pisari koji očito više nisu pravo shvaćali funkciju atributivnog dativa, što samo dokazuje da je naš odlomak prepisan sa starije matice.

U prilog znatnoj starini našeg odlomka išao bi i vrlo arhaičan leksik koji sadrži i riječi koje se dosta rijetko javljaju u mlađim spomenicima. Ukoliko su ipak potvrđene, većinom je to u tradiranim tekstovima. Takve su riječi: *obida* (*kuju o b i d u tvor u* 1b) koja u našem odlomku dolazi u značenju »nepravda«, zatim *užešti* (*užeći*) koja je dvaput potvrđena u značenju »spaliti« (*a Těklu osudi u že ć i* 1d; *priněse drva i seno, da Těklu u ž g u t v*²⁷ 2a) i *vъzgnětiti* (*ljudie že v z g n ě t i š e og' n ъ* 2a) u značenju »raspiriti vatru«. Od navedenih leksema nalazimo u hrvatskoglagoljskim spomenicima za svaki primjer po jednu potvrdu, i to za prve dvije u starijim biblijskim tekstovima,²⁸ dok za riječ *vъzgnětiti* imamo jednu potvrdu u Krčkom odlomku Mučenja 40 mučenika, čiju je srodnost sa staroslavenskim Mučenjem u Suprasaljskom zborniku dokazao Ivšić.²⁹

No ne samo da nam spomenute riječi, uz ostale jezične elemente, govore da je prijevod DjPT nastao već u staroslavenskom periodu,

²⁴ O. c., str. 29.

²⁵ O. c., str. 246.

²⁶ Usp. sličan primjer u Zogr i Ass, Lk 19, 14: *i graždane emu nenaviděahq ego*.

²⁷ U Lipljanskom mineju ta je riječ već zamijenjena riječju съжегоутъ.

²⁸ Riječ *obida* potvrđena je u starozavjetnoj knjizi Leviticus 19, 17 u Vatikanskom misalu Illir. 4, f. 65d, a riječ *užešti* u proroku Ozeju 3, 1 u brevijaru VIDA Omišljanina, f. 446r. Usp. leksičku građu Staroslavenskog instituta.

²⁹ Usp. Stj. I v š i ć, Ostaci staroslavenskih prijevoda u hrvatskoj glagoljskoj književnosti. Hrvatski glagoljski fragmenat Mučenja 40 mučenika iz 13. vijeka, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, str. 450—508.

nego nam neke od njih također indiciraju gdje treba tražiti domovinu toga prijevoda. Naime, osim riječi *obida*, sve ostale dolaze — barem do XII st. (u kasnijim su spomenicima ionako dosta rijetke) — uglavnom u spomenicima s makedonsko-bugarskog područja ili su makedonsko-bugarske provenijencije. Tako npr. za riječ *vъzgnětiti* najviše potvrda ima u Suprasaljskom zborniku, a dolazi još u Zografskom, Marijinskom i Ostromirovu evanđelju, te Svjatoslavljevu izborniku.³⁰ Dva posljednja spomenika predstavljaju, doduše, već rusku redakciju staroslavenskog jezika, ali su — kako je poznato — prepisana s bugarske matice, pa je najvjerojatnije da je i taj leksem ušao u prijepise iz njihovih matica.

Riječ *užešti* potvrđena je, za starije jezično razdoblje samo u Suprasaljskom zborniku i Svjatoslavljevu izborniku, tj. u spomenicima koji su nastali ili potekli s bugarskog jezičnog područja.³¹ Prema tome možemo pretpostaviti da je arhetip slavenskih DjPT, iz kojeg je potekao glagoljski prijepis, bio bugarsko-makedonski. Na takvu nas, uostalom, pretpostavku upućuju i neki jezični elementi, posebno atributivni dativ koji se, prema R. Mrazeku,³² razvio na južnoslavenskoj, i to upravo na bugarskoj osnovi. Konačno, sam vremenski momenat govori da je prijevod DjPT morao nastati negdje u Bugarskoj ili Makedoniji gdje je u vrijeme kad se on pojavio, dakle negdje u toku X stoljeća, staroslavenska literatura doživjela svoj puni rascvat.

GLAGOLJSKI ODLOMAK DjPT PREMA GRČKOM ORIGINALU

Već smo iz dosadašnjih izlaganja mogli zaključiti da su DjPT prevedena s grčkoga. Ovdje to međutim želimo dokazati i ujedno pokazati s kakvog su konkretno grčkog predloška i kako prevedena. U želji da odgovorimo na to pitanje pošli smo od našeg glagoljskog odlomka kao jednog od najstarijih csl. predstavnika DjPT tražeći u njemu u prvom redu tragove grčkog predloška. Za čudo, takvih tragova u našem kratkom odlomku ima priličan broj, a među njima u

³⁰ Usp. Slovník jazyka staroslověnského, ČSAV. sv. 6, Praha 1962, s. v. *vъzgnětiti*.

³¹ U mlađim je spomenicima taj leksem vrlo rijetko u upotrebi, a i tada vjerojatno predstavlja trag starije makedonsko-bugarske matice. Usp. F. Miklošić, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Beč 1862—1865.

³² Usp. Исследования, str. 246.

prvom redu neprevedene grčke riječi: *ependit'* 2v (*ὁ ἐπενδύτης* = = gornja haljina) i *antupat'* 1b itd. (*ὁ ἀνθύπατος* = prokonzul), zatim grčki kalkovi: *nenevĕstu* (ak.) 1d (*τὴν ἀνυμφον*) i *sr(ʷ)d(ʷ)ĕved(ʷ)ĕe* (vok.) 2b (*καρδιωγνώστα*), te konačno novogrčki način izgovora koji je došao do izraza u imenima: *Dimas* 1a (*Δημᾶς*, η = i), *Onisipor'* 2a itd. (*Ὀνησιφόρος*), *Teokliĕ* 1d (*Θεοκλεία*, ει = i) i *Tropena* 2c (*Τρύφαινα*, αι = e).

Da su DjPT prevedena s grčkog, pokazuju i brojni primjeri doslovnog i ropskog prevođenja koje nam otkriva poređenje našeg odlomka s grčkim tekstovima DjPT. Pokazat ćemo to na jednom odlomku iz glagoljskih DjPT uz koji ćemo uporedo donijeti odnosni grčki tekst XXIII glave.

Bĕ že *Pavľ* poste se sʷ *Onisiporom* i sʷ ženoju *ego* i sʷ ĕedoma *ego* v grobĕ pri puti *gredučim* v *Dapon*. Egda že *mnozi* d(ʷ)ni *minuše* *postecem* se *im*, *otroci* rĕše k *Pavlu*: »*Alĕem* i *ne imam* ĕim ĕhlĕb ĕkupiti.« Bĕ bo *ostavil* *Onisipor'* *usa* z(e)ml'naĕ i *vsľĕd* *Pavla* *hozdaše* sʷ *vsĕm* *domom* *svoim*. [*Pavľ* že] *svľk* s' sebe *ependit'*, *reĕe* *otroku*: »*Idi*, *ĕedo*, *kupi* *hlĕbi* *mnoĕi* i *prinesi* *ĕemo*.« (2a)

Ἦν δὲ ὁ Παῦλος νησιεύων μετὰ Ὀνησιφόρου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων ἐν μνημείῳ ἀνοικτῷ, ἐν ᾧ ἔν ἤ ἀπὸ Ἰκονίου εἰς Δάφνην πορεύονται. ἡμέραι δὲ ἡμέραι πολλαὶ διήλθον, νησιεύόντων αὐτῶν εἶπον οἱ παῖδες τῷ Παύλῳ Πεινώμεν. Καὶ οὐκ εἶχον πόθεν ἀγοράσωσιν ἄρτους. κατέλιπεν γὰρ τὰ τοῦ κόσμου ὁ Ὀνησιφόρος καὶ ἠκολούθει Παύλῳ πανοικί. Παῦλος δὲ ἀπεδύσατο τὸν ἐπενδύτην καὶ εἶπεν Ὑπαγε, τέκνον, ἀγόρασον ἄρτους πλείονας καὶ φέρε.

Ovom primjeru, ako smo ga samo pažljivo promotrili i usporedili s grčkim tekstom, koji je kod Lipsiusa izdan kao osnovni, ne treba mnogo komentara. Očigledno je, naime, da navedeni odlomak — a to isto vrijedi i za čitav tekst DjPT — od riječi do riječi odgovara grčkom. Tek na nekoliko mjesta možemo konstatirati da se glagoljski odlomak neznatno udaljuje od navedenog osnovnog grčkog teksta. Međutim, ako ta mjesta usporedimo s odnosnim mjestima u drugim grčkim tekstovima, vidjet ćemo da se tu radi o razlikama koje se osnivaju na varijantama među grčkim tekstovima. Gdje god naime glagoljski tekst odstupa od osnovnog grčkog, gotovo redovito pokazuje ovisnost o nekom drugom grčkom tekstu, ponajčešće o grčkim

rukopisima *F* i *G*, i to u tolikoj mjeri da se pravom možemo pretpostaviti da je jedan od njih ili njima vrlo srodan poslužio slavenskom prevodiocu kao konkretni predložak. Pokazat ćemo to najprije na primjerima iz navedenog odlomka, a zatim i na drugim primjerima.

Prema tekstu navedene XXIII gl. osnovnog grčkog teksta Pavao je s Onesiforovom obitelji postio »u otvorenom grobu« (*ἐν μνημείῳ ἀνοικτῷ*). Kod nas je, međutim, kao i u grčkom tekstu *G*, atribut izostao, pa je jednostavno rečeno da je Pavao postio »*v grob*«. Potpuni prijevod *ВЪ ГРОБѢ ОТВЕРАСТѢ* ima samo Makarijev tekst³³ koji i inače redovito bolje i potpunije prenosi grčki original nego ostali slavenski tekstovi.³⁴ Pitanje je dakle da li se u ovom i sličnim slučajevima radi o izvornijem čitanju ili kasnijim redaktorskim intervencijama. Na to nam nije moguće točno odgovoriti jer nismo mogli provesti komparaciju svih slavenskih rukopisa DjPT. Možemo tek pretpostavljati da se u slučajevima kad za prijevod nekog mjesta koje nije potvrđeno ni u jednom od starijih rukopisa svjedoči samo Makarijev tekst, radi možda o zahvatima nekog slavenskog redaktora koji je išao za tim da slavenski tekst popravi i dopuni prema originalu.

Malo dalje u istom odlomku nalazimo da su se Onesiforova djeca, pošto su ogladnjela od posta, obratila Pavlu govoreći: »Gladni smo« (*Πεινώμεν*), i odmah se dalje nastavlja: »I nisu imali odakle da kupe hljeba« (*καὶ οὐκ εἶχον πόθεν ἀγοράσωσιν ἄρτους*). Slavenski, međutim, prevodilac stavlja obje rečenice, ovisno o grčkom tekstu *F* i *G* (*πεινώμεν καὶ οὐκ ἔχομεν πόθεν ἄρτους ἀγοράσαι*), u upravni govor: »*Алцѣмъ i ne imатъ чимъ hlѣбъ kupiti.*«

I particip *svlѣkъ s' sebe ependit' reče* odgovara participu *ἀποδυσάμενος* koji dolazi u tekstovima označenim kod Lipsiusa siglami *CFGd Tisch*, dok u osnovnom grčkom tekstu stoji na tom mjestu 3. sg. aorista: *ἀπεδύσατο*.

I drugi primjeri pokazuju da se slavenski prijevod u većini slučajeva doslovno slaže s tekstovima *F* i *G*. Mi ćemo ovdje u potvrdu toga navesti samo nekoliko karakterističnijih primjera.

³³ U *G* je izostavljen kao i kod nas atribut, a *L* i *F* nemaju ni riječi *v grob*.

³⁴ Usp. za to primjere u kritičkom aparatu pod br. XVII₁₃, XIX_{4, 9}, XX₁ itd.

XIV gl.

*i povelĕnietъc(ěsa)re-
v omъ pogubitъ i (1a)*

*καὶ οὕτως (om. G) (κατὰ τὸ δό-
γμα τοῦ καίσαρος add. G)
ἀπολεῖ αὐτὸν*

XV gl.

*»Razvratilъ esi ikoniiski gradъ,
ošće že i moju obruče-
nicu Těklu da ne hoćet'
posagnuti za me. (1a)*

*Διέφθειρας τὴν Ἰκονιέων πόλιν
καὶ (ἔτι δὲ καὶ FG) τὴν ἡρμοσ-
μένην μοι (τὴν ἐμὴν ἡρμωσ-
μένην F Θέκλαν FG), ἵνα μὴ
θελήσῃ με (Θ. μοι γῆμαι FG)*

XIX gl.

*edin že ot vratarъ povědě i mъ
re kъ, êko noćiju izide (1c)*

*καὶ τις τῶν συνδούλων τοῦ πυλ-
ωροῦ ἐμήνυσεν (αὐτοῖς εἰπὼν
add. F) ὅτι νυκτὸς ἐξῆλθεν.*

XXIV gl.

*b(lagoslov)lju te, êko dalъ mi
esi egože prosihъ. (2b)*

*εὐλογῶ σε ὅτι ὃ ἠρώτησα ἐτάχ-
νās μοι (ἔδωκās μοι FG) καὶ
εἰσηκουσās μου (om. FG)*

XXV gl.

*I reče Pavlъ k Těklě: »Trpi i
primeši da rъ b(o)ž i (2c)*

*καὶ εἶπεν Παῦλος Θέκλα (τῇ Θέ-
κλῃ EFG) μακροθύμησον καὶ λή-
ψῃ τὸ ὕδωρ (τὴν δωρεάν τοῦ
θεοῦ F)*

Mogli bismo tako i dalje redati primjere, no to nije potrebno jer i ovi dovoljno rječito govore da su DjPT prevedena s takva grčkog predložka koji se mjestimično bolje poklapao s grčkim tekstovima FG nego tekstem što ga je Lipsius donio kao osnovni.³⁵ No ne samo to, gornji nam primjeri govore također da je slavenski prevodilac bio potpuno, čak i ropski ovisan o svom predložku od kojega se redovito ne udaljuje ni u redu riječi. Prevodiočevu nesamostalnost naročito lijepo ilustriraju primjeri mehaničkog prenošenja grčkih fraza, kao što su: *postavi i [sr]amna 2d* prema: *ἔστησεν αὐτὸν θρόνον* (gl. XXVI), *imě ju vь utěhu 2d* prema: *εἶχεν (αὐτὴν add. CFH) εἰς παραμυθίαν* (gl. XXVII), *»Ne znaju ženi juže g(lago)leši«* prema *οὐκ οἶδα τὴν*

³⁵ To isto pokazali su i izdavači Gandskog teksta na str. 77—79 svog izdanja *Mučenye svetyje Thekli*.

γυναῖκα ἦν λέγεις (gl. XXVI). Naprotiv, grčke konstrukcije, osim u jednom slučaju, ne prenosi mehanički, nego ih obično zamjenjuje adekvatnim staroslavenskim konstrukcijama.

Grčka konstrukcija akuzativa s infinitivom prenošena je, koliko se vidi iz našeg odlomka, na dva različita načina: 1) staroslavenskom konstrukcijom dativa s infinitivom: *ἐκοζε g(lago)letb sv vskrēšeniju biti 1a — ἦν λέγει οὗτος ἀνάστασιν γενέσθαι* (XIV gl.), *si ne dastb d(ě)vamb posagati 1a — δε οὐκ ἐὰ γαμῆσθαι τὰς παρθένους* (XVI gl.) i 2) zavisnom rečenicom: *egože azb bl(a)goušš'aju i propovedaju da bi na nb upvali 1b — ὃν ἐγὼ εὐαγγελίζομαι καὶ διδάσκω ἐν ἐκείνῳ ἔχειν τὴν ἐλπίδα τοὺς ἀνθρώπους* (gl. XVII). Na oba spomenuta načina zamjenjuju se akuzativ s infinitivom u kanonskim staroslavenskim tekstovima.³⁶

Zavisnom rečenicom s *egda* zamijenjen je grčki supstantivirani infinitiv.³⁷ *Egda že vhoždašeta 2c — ἀμα δὲ τῷ εισέρχεσθαι* (gl. XXVI).

Grčki opisni imperfekt *ἦν...νηστεύων*, koji je jedanput potvrđen u XXII gl., sasvim je mehanički preuzet u slavenski prijevod: *Bě... poste se 2a*.³⁸

Konstrukcijom dativa apsolutnog redovito je u našem odlomku zamijenjen grčki genitiv apsolutni, koji je svega jedanput razriješen vremenskom rečenicom: *Egdaže isp(o)vedě eže stvori emu, osudiše ju vsvrěci kb zvěremb. 2d — κακείνης ὁμολογήσασθαι ταῦτα πεπραχέναι κατέκρινεν αὐτὴν εἰς θηρία (βληθῆναι add. CFH; gl. XXVII). Evo sada svih primjera dativa apsolutnog: *vzirajući že ei*³⁹. *On že na n(e)bo ide zreći ei 2a — ἀτενίζουσα. ὁ δὲ εἰς οὐρανοὺς ἀπεί (θεωροῦσης αὐτῆς add. FG; gl. XXI); Ognju že veliku suću, ne prikosnu se ei og'nb 2a — καὶ**

³⁶ Usp. O. Grünenthal, Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung, AfsI Ph 32 (1911), str. 3.

³⁷ Usp. o. c., str. 4.

³⁸ Imperfekt *bě + ptc.* koji predstavlja ropsko oponašanje grčkog opisnog imperfekta karakterističan je za starije prijevode. U mlađima je redovito zamijenjen određenim oblikom.

³⁹ Dativ apsolutni: *vzirajući že ei* stoji sasvim pogrešno i bez veze s grčkim tekstom koji na tom mjestu ima samo particip u nominativu: *ἀτενίζουσα*. U prvotnom, međutim, prijevodu bilo je navedeno mjesto ispravno prevedeno, kako to zaključujemo iz čir. prijepisa gdje ono glasi: и глєдашє на нѣ възвѣрающїи L G M F, ali su ga iskvarili kasniji pisari. Izgleda, naime, da je neki pisar — možda upravo naš glagoljaš — shvatio nominativ: *vzirajući* kao dativ kojemu je još dodao zamjenicu *ei* te tako dobio dativ apsolutni koji je po smislu posve jednak dativu apsolutnom: *zreći ei* u slijedećoj rečenici, te prema tome i sasvim suvišan.

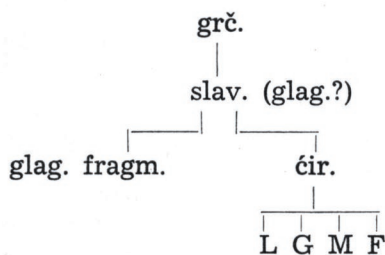

μεγάλου πυρός λάμπαντος οὐχ ἦψατο αὐτῆς τὸ πῦρ (gl. XXII);
 Egda že mnozi d(ь)ni minuše postećem se imъ, otroci rěše k
 Pavlu 2a — ἦνίκα δὲ ἡμέραι πολλαὶ διῆλθον, νησιτεύοντων αὐτῶν
 εἶπον οἱ παῖδες τῷ Παύλῳ (gl. XXIII); I bē v grobě ljublenie mnogo,
 Pavlu veseleću se i Onisiporu i vsěmъ sućimъ
 s nima 2b — Καὶ ἦν ἔσω ἐν τῷ μνημείῳ ἀγάπη πολλή, Παύλου
 ἀγαλιωμένου καὶ Ὀνησιφόρου καὶ πάντων (gl. XXV).

Pošto smo pokazali kako se glagoljski odlomak DjPT odnosi prema grčkom originalu, možemo sažeti naše izlaganje ovim konstatacijama:

1) Slavenska DjPT prevedena su negdje u Bugarskoj ili Makedoniji prema grčkom rukopisu koji je pripadao istoj grupi tekstova kojoj pripadaju grčki tekstovi što ih je Lipsius označio siglami F i G;

2) iz tog istog prijevoda potekao je hrvatskoglagojski prijepis kao i svi ruski i srpski prijepisi koji su do danas poznati. To bi se grafički dalo prikazati ovako:

3) prijevod je djelo nekog nepoznatog slavenskog prevodioca koji je nastojao da što vjernije prenese grčki predložak ne unoseći u nj ništa svoje, tako da čak i u redu riječi imitira svoj original;

4) iako je prijevod sasvim doslovan, bez ikakvih originalnih dodataka i izmjena, ipak on nije stilski nejasan, i tek na rijetkim mjestima — većim dijelom iskvarenim od pisara — treba uzeti u pomoć originalni tekst da bismo ispravno mogli shvatiti piščevu misao, što znači da je na prijevodu radila osoba vješta grčkom jeziku kao i staroslavenskom jeziku na koji je prevodila.

TEKST

DJELA PAVLA I TEKLE

1a XIV. . . [ra]zvračaet'¹ narodi² o tš'ímь učeni kr'st'ěnsčě, i pove-
lěniemь c(ěsa)revomь pogubit'ь i, i iměti v'čneši ti ženu svoju. I vě te
naučivě, êkože g(lago)letь sь, vskrěšeniju biti eže bist' čedi našimi.³

XV. Tamor že slišav' si¹ ot neju, isplъni se êrosti i r'vniê² i
jutro³ vstavь ide v domь Onisiporov' s' knezi b(o)gati⁴ i s narodi
mnozi⁵ s' drьkolami g(lago)le Pavlu: »Razvratilь esi ikoniiski gradь,
oš'е же i moju obručenicu Těklu, da ne hočet' posagnuti za me. Poidi⁶
къ knezu Kastalinu!⁷ I vsь narodь g(lago)laše:⁸ »Vedi vлhva того,
razvračaet' bo⁹ vse ženi naše, i po nemь bivajut'¹⁰ vsi narodi.«

XVI. I stavь na sudiš'ci¹ Tamorь veliem' gl(a)s(o)mь reče: »Antu-
pate, č(lově)къ si ne vēmь otkudu estь, si ne dastь d(ě)vamь posagati,
da rečet' prěd' toboju² česo radi tako³ učit'ь.« Dimas že i Ermoženь
1b rěsta Tamoru: »R'ci êko krst'ěninь est', i pogubit' i | skoro.« Knez
že⁴ p[riznavь P]avla, reče: »Kto ti esi i čto estь učenie tvoe? Ne malo
bo te oklevetavajut'ь.«

XVII. Pavlь že vьzdviže gl(a)sъ svoi g(lago)le:¹ »Poslušai, antu-
pate! B(og)ь ne rьvnivь², B(og)ь ne mьstitь³, B(og)ь ne trěbuetь ni-
česože, nь č(lověčь)ska sь)p(a)s(e)niê radi⁴ posla me⁵ č(lově)ki istr'g-
nuti⁶ ot istlěniê, i ot nečistoti, i ot vsakoe lьsti⁷ i smr'ti da bi k tomu ne

XIV. ¹ [ra]zvračaet'] раз'вращающа L, разв'ращающъ M развращающъ F (ἀνα-
πειθοντα) | ² narodi] нашъ родъ G (ὄχλους) | ³ našimi] add. и (от. LG)
встаниемь (вѣста бо емь sic! M) в(ог)а разоумѣвшѣ (разоумѣше G раз-
мѣвшѣ F) L G M F (καὶ ἀνιστάμεθα θεὸν ἐπεγνωκότεσ ἀληθῆ).

XV. ¹ si] е F от. LG | ² êrosti i r'vniê] р'венна и горестн LG M F (ζήλου καὶ
θυμοῦ) | ³ jutro] оутроу же быв'шюу L оутром F | ⁴ bogati] многоимн L много
G F и богатъинями M | ⁵ s narodi] мнози] съ народы L с народомъ
многомъ M | ⁶ Poidi] и поиде L да поиди G | ⁷ Kastalinu] аристалию L
касталиноу G Касталию M къ Ариставиоу F (Καστέλιον) | ⁸ g(lago)laše]
выпнѣше L вопнѣше гла F | ⁹ razvračaet' bo] ть ѡбращаетъ L разв'ращъ
бо M то развраща F (διέφθειρεν γάρ) | ¹⁰ bivajut'] идоще (-ша M) L M
идоутъ G быша F.

XVI. ¹ I stavь na sudiš'ci] от. G | ² prěd' toboju] от. L | ³ tako] си L снче
G M F | ⁴ Knez že] add. постави оумь свон L G M F (ἔστησεν τὴν διάνοιαν
αὐτοῦ).

XVII. ¹ g(lago)le] add. аще азъ д(к)н(к)сѣ истезанн(к) (выпрашаемъ G) бываю о
оученіи (что есть учение мое M) L G M F (Εἰ ἐγὼ σήμερον ἀνακρίνω-
μαι τί διδάσκω) | ² ne rьvnivь] рев'нивинъ L рев'нивь M рвеннѣтъ F

съгрѣшили. Togo radi posla B(og)ъ svoego otroka Is(u)h(ръst)a egože azъ bl(a)govѣš⁶aju i propovedaju da bi na нь upvali⁸, antupate. Tъ edinъ pomožet'⁹ vsemu miru bludecu da bi k tomu ne osuždeni,¹⁰ нь da živi budutъ¹¹ въ вѣрѣ i strasѣ b(o)žī,¹² i v razumѣ i čistѣi ljubavi i istin'ně.¹³ Aš⁶e azъ uču eže mi est' otkrъveno B(ogo)mъ, kuju obidu tvoru, an'tupate?« Antupat' že povelѣ svezati Pavla, i vsadiše i¹⁴ v' t'mnicu dondeže uprazdnit se¹⁵ i poslušaet' ego priležno.

XVIII. Tѣkla že vstavši noćiju || [i съньмши¹ monis]to,² dast' vra- 1c
tarevi,³ i otvr'ze ei dvъri, i ide v' t'mnicu. Davši tъmničnomu stražju⁴
zr'calo srebъrno, i vnide k' Pavlu, i sѣdši u nogu ego, poslušaše veličiē
b(o)žīē. Pavlъ že mne êko ničože emu budet',⁵ živѣše drъznoveniemъ
b(o)žīemъ. Onoi že vera rastēše, oblobizajući uzī⁶ ego.

XIX. Vnegda že бѣ Tѣkla iskoma svoimi i Tamoromъ êko po-
gibši, i po¹ putemъ iskahe ee, edin že ot vratarъ² povѣdѣ imъ rekъ,
êko noćiju³ izide. Vprosiše že i:⁴ »Къдѣ ide?«⁵. I reče im'.⁶ »Ide⁷ v

(ζηλωτής) | ⁸ ne мьститъ] мьстини L M F мьстен G | ⁴ radi] om. LF |
⁵ me] add. да L G M F | ⁶ istr'gnuti] ὠτρυνῶν L G M F | ⁷ vsakoe lъsti
i] всакоу сласти и G M F (πάσης ἡδονῆς), om. L | ⁸ da bi na нь up-
vali] да быше на нь (add. вси G) чл(о)в(ѣ)ци οὐπωλλи L G F, да быша
в онъ чelовѣци имѣли упованіе M (ἐν ἐκείνῳ ἔχειν τὴν ἐλπίδα τοὺς
ἀνθρώπους) | ⁹ pomožet'] add. чл(овѣ)коум(ъ) и G | ¹⁰ da bi k tomu ne
osuždeni] да не боудеть к' томоу осуждению L, да не боуд(о)уть к томоу
осуждению (ωсѣжени F) G F, да к' тому осуждени не будутъ M | ¹¹
živi budutъ] живоуть L G F имѣють M (ἔχουσιν) | ¹² въ вѣрѣ i strasē
b(o)žī] вѣру и страхъ Божій M (πίστιν ἔχουσιν καὶ φόβον θεοῦ) | ¹³
v razumѣ — istin'ně] въ разумѣ и въ (om. F) чистотѣ и въ (om. F) люб'ви
и въ (om. F) истинѣ L G F, разумъ чистоты и любовь истин'ну M
(γυνῶσιν σεμνότητος καὶ ἀγάπην ἀληθείας) | ¹⁴ vsadiše i] вести L всадити
G F вѣв'реци M | ¹⁵ uprazdnit se] οὐπραξὴν се G M (εὐσχολήσας).

XVIII. ¹ [съньмши] add. съ себе L G M F | ² [monis]to] внеръ L мониста G M F
(τὰ ψέλια) | ³ vraterevi] врат'номоу стражѣ (- еви F) L F, в'рат'нику M
(τῷ πυλωρῷ) | ⁴ tъmničnomu stražju] тъмничникоу G тѣмничникоу M F
(τῷ δεσμοφύλακι) | ⁵ mne — budet'] не (om. G M F) м'не се ꙗко (om. G)
ничесоже (никакоже G ничесоже M ничтоже F) зла (зло G) стражѣ стра-
жда M стража F) L G M F (καὶ ὡς οὐδὲν ἐδόκει πάσχειν FG) | ⁶ uzī]
нозѣ L (τὰ δεσμά).

XIX. ¹ i po] om. L G M F (κατὰ) | ² vratarъ] срабникъ вратника M (τῶν
συνδούλων τοῦ πυλωροῦ) | ³ noćiju] въ (om. F) ноцѣ сию L F | ⁴ Vprosiše
že i] И истязаша в'ратника M (καὶ ἀνήτασαν τὸν πυλωρόν) | ⁵ Къдѣ
ide] om. L G M F | ⁶ im'] add. врат'никъ ꙗко M | ⁷ ide] идѣте G
вшь'ла в(сть) L шла етъ F | ⁸ v t'mnicu] om. L F | ⁹ šďdše] ш(ъ)дъ L
вьшѣдше G И идоша, ꙗкоже рече имъ вратникъ M (καὶ ἀπήλθον

t'mnicu⁸ kь strannumu.« I šьdše⁹ obrětu ju, b(o)žieju ljubviju prive-
zanu slovesěhь ego.¹⁰ Izvedše ju¹¹ ottudě, poimše¹² narodi,¹³ vēše ju¹⁴
sь soboju¹⁵ kь knezu, i povedaše emu bivšee.

XX. I povelě knezь privesti Pavla na sudišće i s(ve)tuju Těklu.¹
Ona že ubo ide s radostiju veseleci se. Narodi že viděvše Pavla pri-
vedena na sudišće,² vьprieđu: | »Vl'hnv est,³ pogubi i.⁴« Antupat že v
1d slastь poslušaše Pavla o přepodobnihь dělěhь Hr(ьsto)věhь. I svěť
stvorь, prizvanь Těklu g(lago)la k nei: »Počto ne posagneši za Ta-
mora, êkože zakonь estь ikoniiskъ?« Ona že stoěše vzirajući na Pavla.
Ničtože⁵ ne otvecajući, Teokliē že mati ee vьpri g(lago)ljući: »Vьžžē-
te⁶ bezakonnicu, sьžžēte⁷ nenevėstu⁸ posrědě pozorišća,⁹ da vse ženi
uboet se učimie imь.«¹⁰

XXI. Knez' že raždaliv' si¹ vel'mi, i Pavla bivь, izьgna i iz grada,
a Těklu osudi užeci. I² vstavь knezь, izide na pozorišće, i vьsь narodь
š nim'³ ide na ljutoe to⁴ viděnie. Těkla že êkože agne v pustini⁵ gle-
daet'⁶ pastira, tako i ta gledaše⁷ Pavla. I gledajući⁸ v narodь,⁹ vidě
2a G(ospod)a êko i Pavla sědeća, i reče v sebě: »Ěko ne strъpeću li me
mně.«¹⁰ I gledaše na nь, vzirajući že || ei.¹¹ On že na n(e)bo ide zreći ei.

XXII. Otroci že i děvice priněse dr'va i seno da Těklu užgutь.
Egda že izvěše ju¹ nagu,² proslъzi se knezь i divi se sući dobrotě ee.³

καθώς εἶπεν αὐτοῖς | ¹⁰ b(o)žieju – ego] нѣкымъ образомъ привязану
люб'ви ego M (τρόπον τινὰ συνδεδεμένην τῇ στοργῇ) | ¹¹ Izvedše ju]
из'ведоше (-ша F) na (om. F) L F, изведше na G, i ишедше M (καὶ ἐξελ-
θόντες) | ¹² poimše] add. na L G F | ¹³ narodi] сь народ(о)мъ G, народь
M (τοὺς ὄχλους) | ¹⁴ ju] om. L M, и G | ¹⁵ sь soboju] om. G.

XX. ¹ i s(ve)tuju Těklu] Фекла же валяшеся на мѣстѣ, идѣже сѣдя
Павелъ, учаше в тем'ницу M (ἡ δὲ θέκλα ἐκυλίετο ἐπὶ τοῦ τόπου οὗ
ἐδίδασκεν ὁ Παῦλος καθήμενος ἐν τῇ φυλακῇ, om. FG) | ² na sudišće] на
судници G, бол'шими L M F | ³ Vl'hnv est'] om. G | ⁴ pogubi i] οὐκ ἐγο
(и F) αντιπάτε L F, Погоуби влѣха G возми и M | ⁵ Ničtože] тои же
L M F | ⁶ Vьžžēte] оуж'зи L G M F (κατάκατε) | ⁷ sьžžēte] сьжъзи L G
M F | ⁸ nenevėstu] невѣстоу L (τὴν ἀνομωτον) | ⁹ pozorišća] съворица L
(θεάτρον) | ¹⁰ učimie imь] оучениемъ L оученьимъ (ученья M, -'а F)
имъ G M F (ὕπο τοῦτου διδαχθεῖσαι).

XXI. ¹ raždaliv' si] рае се G | ² I] add. авио L G M F (εὐθέως) | ³ š nim'] om.
L G M F | ⁴ to] om. G, add. позорице и L | ⁵ v pustini] по поустыни F,
въ поуть L | ⁶ gledaet'] не гледань нъ въ L | ⁷ gledaše] om. L G M F |
⁸ gledajući] възираюци L, възрѣвши G зрѣвши F | ⁹ v narodь] въ народѣ G
| ¹⁰ Ěko — mně] яко (om. GM) не (нѣ яко и не M) тръпецоу (сътръпещи
минѣ G стерпящи мене M терпяца мене F) приде Павелъ видѣти (видить
M видѣтъ F) мене (om. G) L G M F | ¹¹ že ei] om. L G M F.

Skladoše že drъva i povelěše ei ljudie vzlěsti na na.⁴ Ona že stvorši obrazъ H(rъsto)v',⁵ vzlěze na drъva,⁶ ljudie že vzgnětiše og'нь.⁷ Ognju že veliku suću, ne prikosnu se ei og'нь. B(og)ъ bo ju m(i)l(o)sr'dova gl(a)sъ⁸ z(e)ml(ъ)ni stvoriv', i oblakъ sviše naide⁹ vodi plънь, i gradъ proliê se na z(e)mlju. I мнози umrěše gradomъ. Ognъ že ugase i Těkla s(ъ)p(a)sena bistъ.

XXIII. Bě že Pavlъ poste se sъ Onisiporomъ i sъ ženoju ego i sъ čedoma¹ ego v grobě² pri puti gredućimъ³ v Daronъ.⁴ Egda že мнози d(ъ)ni minuše postećem se imъ, otroci rěše k Pavlu: »Alćemъ i ne imamъ čimъ hlěbъ kupiti.« Bě bo ostavilъ Onisipor' vsa z(e)ml'-naê i vsledъ Pavla⁵ hoždaše sъ vsěmъ d|omomъ svoimъ. [Pavlъ že] 2b svlъkъ s' sebe ependit', reče otroku: »Idi, čedo, kupi hlěbi mnogi i prinesi sěmo.«⁶ Vnegda že kupovaše otrokъ,⁷ vidě Těklu⁸ susedu svoju i divi se i reče k nei: »Těklo, kamo ideši?« Ona že reče: »Pavla išću oagna iz'bivši«. Reče že otrokъ: »Hodi da te vedu⁹ k nemu, vzdihает¹⁰ bo tebe radi i m(o)l(i)t se i postit se,¹¹ se 6 d'нь.«

XXIV. Egda že približi se Těkla къ grobu, Pavlu překlonšu¹ kolěně i m(o)leću se i g(lago)ljuću:² »O(ть)če s(ve)ti Is(u)h(rъst)e, da ne prikosnet se Těklě og'нь. Pomozi ei êko tvoê est'.« Ona že za nimъ stoeći³, reče⁴: »O(ть)če⁵ s(ve)ti Il(u)h(rъst)e⁶ b(lagoslov)lju te, êko s(ъ)p(a)sъlъ⁷ me esi ot oagna,⁸ da Pavla viždju.« Ī vsklonъ se⁹ Pav'ľь,

XXII. ¹ izvěse ju] в'ведена бысть M | ² nagu] нага M на горoу L F | ³ do-
brotě ee] силъ, доброты ея зря M ω ουμε и доврoтk ѿва F (τὴν δούνα-
μιν τοῦ κάλλους αὐτῆς F G) | ⁴ na] ннє G дръва L | ⁵ obrazъ Hr(ъsto)v']
з'наменнiє кр(ъ)ста L G, образъ креста MF | ⁶ na drъva] на скрaдоу дръвь
G | ⁷ og'нь] пламень G F (τὸ πῦρ) | ⁸ gl(a)sъ] трoгъ L M F (ἤχον) | ⁹ naide]
осъни M (ἐπεσχίασεν).

XXIII. ¹ čedoma] c(и)нома G | ² ego v grobě] om. L F, add. oтвєрьстъ M
(ἀνοικτῶ) | ³ gredućimъ] гредoущoу G M | ⁴ Daronъ] Дрoннъ G (Δάρωνν)
| ⁵ vsledъ Pavla] по Павлъ M | ⁶ sěmo] om. GF | ⁷ otrokъ] add. χιτῆν
L M | ⁸ Těklu] add. идущo M | ⁹ Hodi da te vedu] гредн и ведoу те L,
Приди, да те приведoу G | ¹⁰ vzdihает] стeнeтъ M | ¹¹ m(o)l(i)t se i postit
se] постe ce м(o)лит' ce L.

XXIV. ¹ překlonšu] поклоншoу G M F поклонъ L | ² Pavlu — g(lago)ljuću] тoгда
пaуль м(o)лaше ce г(o)c(пoдe)ви поклонъ колѣнкъ г(лaгo)л(a)ше L | ³ stoeći]
om. L | ⁴ reče] вьзoупи L вьзъпи G вьзoпи M F (ἐβόησεν) | ⁵ O(ть)če] add.
cътвoривъ (сотворей M) н(e)вo и зeмляю (add. и G) c(вe)т(a)гo oтpoкa твoигo
(add. в(т)чe G F oтeцъ M) L G M F (ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν, ὁ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀγαπητοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατήρ) | ⁶ s(ve)ti
Is(u)h(rъst)e] om. L G M F | ⁷ s(ъ)p(a)sъlъ] cътвoривъ L | ⁸ oagna] add.

uzrě ju i reče: »B(ož)e sr(ъ)d(ъ)čevěd(ъ)če, o(ъ)če G(ospod)a našego Is(u)h(rъst)a,¹⁰ b(lagoslov)lju te, êko daľ mi esi egože prosihъ.«

2c XXV. I bě v grobě¹ ljublennie mnogo,² Pavlu veseleću se i Oni- siporu i vsěmъ sućimъ s nima. Iměhu že 3 hlěbi³ i vodu i v|ese- lahu se o přěpodobnihъ⁴ dělěhъ H(rъsto)věhъ. Reče že Těkla k Pavlu: »Da⁵ po⁶ tebě hoždju êmože aš⁶e ide[ši.⁷ On] že reče k nei: »Vrěme se zlo estъ, ti že esi krasna, eda v druguju napastъ vpadeši,⁸ v goršu prvie.«⁹ Reče Těkla k Pav'lu:¹⁰ »Tъkmo znamenie H(rъsto)vo dai mi i ne imatъ mně prikosnuti se napastъ.« I reče Pavľ k Těklě: »Trpi¹¹ i primeši darъ b(o)ži.«

2d XXVI. Otsla že Pavľ Onisipora v domъ svoi emu sъ vsěmi ego. Pavľ¹¹ že poemъ Těklu ide s neju vъ Antiohiju. Egdaže vhoždašeta, srěte ê² imenemъ Aleksandrъ prъvihъ³ grada antiohiiskago mnogo zlo tvore v gradě tomъ vъ dni knežiê svoego. Viděvъ Těklu,⁴ lobza ju i m(o)laše Pavla zlatomъ mnogomъ i darmi.⁵ Pavľ že reče k nemu: »Ne znaju ženi juže g(lago)leši, něstъ moê.« On že mnogo mogli vъ Antiohii, samъ ju hote poeti.⁶ Ona že ne račeci,⁷ nъ Pavla | iskaše. Vz'pi že gor'ko:⁸ »Ne nudi mene strannice,⁹ ne nudi mene rabi b(o)žie. Prъvih' bo esmъ ikoniiska grada.«¹⁰ I emši Aleksandra, rastrga emu glavotegъ¹¹ i věncъ svrže s' glavi ego i postavi i [sr]amna přědъ vsěmi.¹²

изъити L G F | ⁹ vsklonъ se] vъstavъ M (ἀναστὰς) | ¹⁰ o(ъ)če — Is(u)- h(rъst)a] r(ospod)h nc(oγ)χ(ρ)с(т)е L.

XXV. ¹ v grobě] въ градѣ F | ² ljublennie mnogo] великъ и много L F радость велика G | ³ hlěbi] хлѣба и зѣние L G M F (ἄρτους . . . καὶ λάχανα) | ⁴ přěpodobnihъ] праведныхъ(ъ) L F (τοῖς ὁσίοις) | ⁵ Da] add. пострного се и L add. пострного се и да G M F | ⁶ po] въ слѣд(ъ) L G M F | ⁷ êmože — ide[ši]] om. L F | ⁸ vpadeši] внидеши L | ⁹ prvie] add. и славетти нашии а (и G F) не тръпѣти (сътръпѣти G M F) L G M F (καὶ ὑπομείνῃς ἀλλὰ δειλανδρήσῃς) | ¹⁰ k Pav'lu] om. G M F | ¹¹ Trpi] прѣтърпи L G M F.

XXVI. ¹ Pavľ] он M | ² srěte ê] сѣринъ L F Фирининъ (add. етеръ M) G M | ³ prъvihъ] први L G M F | ⁴ Těklu] add. красной L | ⁵ mnogomъ i darmi] i дары многы M | ⁶ ju hote poeti] обвѣсися ей на распутіи M (ἀὐτῇ περὶ πλάκῃ εἰς τὸ ἀμφοδόν) | ⁷ račeci] хотещи и L F хотѣ M | ⁸ gor'ko] add. глаголющи M | ⁹ strannice] стран'нинь (-а F) L F, странной сощмоу G стран'ница M | ¹⁰ grada] add. понеже бо пер'вѣе нѣсмъ восхо тѣла посягнути за Фамура, выгнана есмъ изъ града M (καὶ διὰ τὸ μὴ θέλειν με γαμηθῆναι Φαμίριδι, ἐκβέβλημαι τῆς πόλεως) | ¹¹ glavotegъ] хламидоу L G M F (τὴν χλαμύδα) | ¹² vsěmi] add. люд(ъ)ми L F.

XXVII. Aleksandr' že¹ stide [s]e ljudi² privede ju přědъ kneza. Egdaže isp(o)vědě eže stvori emu,³ osudiše ju vьvrěci kъ zvěremъ. Ženi že diviše se i vьzrpiše přědъ sudiš⁶emъ stoeći: »Zlъ sud',⁴ neprav'dnъ⁵ sudъ!«⁶ Těkla že um(o)li kneza da čista přěbudet' dondeže vьvrgutъ ju kъ zvěremъ. I etera⁷ Tropena, b(o)gata zělo eiže bē deš⁶i umr'la poētъ ju na sьhranenie⁸ i imě ju vь utěhu.⁹

XXVIII. Ī egda zvěřъ izvěse¹ na nju, privezaše ju lьvici ljutě² zělo, c(ěs)a(ri)ca že Tropena greděše vslědъ ee.³ Lьvica že ležeći vskrai Těkli⁴ lizaše nozě ei⁵ i vьsъ narodъ divlahu se. Vina že || .....

XXVII. ¹ Aleksandr' že] *add.* ово лоб'заа ю обо и стыдѣйся M (ἀμα με φίλων αὐτήν, ἀμα δὲ καὶ αἰσχυρόμενος) | ² ljudi] бѣвьшаго M (τὸ γεγονός) | ³ Egdaže — emu] и той исповѣдав'ши сотвореное ею (κακείνης ὁμολογησάσης ταῦτα πεπραχέναι) | ⁴ sud'] судъ M G | ⁵ neprav'dnъ] не-преподобенъ M (ἀνοσία) | ⁶ sudъ] *om.* G | ⁷ etera] *add.* жена именемъ G M | ⁸ na sьhranenie] въ (на G M F) сьблюденне L G M F | ⁹ utěhu] *add.* сѣтѣ L.

XXVIII. ¹ izvěse] в'ведоша M | ² privezaše — ljutě] на ню привезаше львицю лютоу G | ³ vslědъ ee] послѣдъ Фекае G | ⁴ ležeći vskrai Těkli] вер'ху Фекли сѣд'ши M | ⁵ Lьvica — nozě ei] *om.* L.

*

Na p o m e n a: U transliteraciji s glagoljice na latinicu držim se osnovnih načela koja provodi u svojim izdanjima Staroslavenski institut. Institut se posebno u posljednje vrijeme odlučio da u tekstovima hrvatske redakcije prenosi slovo »đerv« znakom ĳ, slovo »ju« dvoslovom ju, a slovo »šta« — ovisno o izgovoru — slovom é ili kombinacijom šć. Na ovaj su način članovi Instituta priredili i izdanje *Hrvojeva misala* koje se doštampava u Ljubljani.

Zusammenfassung

DIE APOKRYPHEN APOSTELGESCHICHTEN IN DER KROATISCH-GLAGOLITISCHEN LITERATUR

Von der kroatisch-glagolitischen Abschrift der slawischen Übersetzung der bekannten apokryphen Schrift »Akten des Paulus und Thekla« blieb nur ein Fragment von 2 Folio-Blättern aus dem XIII. Jh. erhalten, welches nach der Teilung auf Kapitel, wie es in den Ausgaben des griechischen Textes durchgeführt wurde, alle Kapitel vom Anfang des XIV. Kapitels und bis zum Anfang des XXVIII. Kapitels enthält. Es handelt sich um das bekannte Fragment der hl. Thekla, welches im Archiv der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb aufbewahrt wird (Sign.: Fragm. glag. 4). Als ein interessantes Beispiel der typischen kroatischen eckigen glagolitischen Schrift wurde es mehrmals veröffentlicht, aber ausser einer Bemerkung Sreznjevski's, welcher in einem einzigen Satz in seiner Ausgabe festgestellt hatte,

dass unser Fragment dergleichen Übersetzung angehört, aus welcher auch die übrigen slawischen Abschriften abstammen, wurde über dieses Fragment weder als Text noch als ein literarisches Denkmal geschrieben. Dies ist auch der Grund, dass sich die Verfasserin mit der Frage der Entstehung dieses interessanten Textes, welcher sich auch kritisch veröffentlicht, befasst. Von der Feststellung Sreznevski's ausgehend bewies die Verfasserin durch Beispiele, dass unser Fragment wirklich eine Abschrift, welche auf dem kroatischen tschakawischen Boden entstand, und keine originelle Übersetzung ist. Durch den Vergleich unseres Fragments mit 4 cyrillischen Texten (2 der russischen und 2 der serbischen Fassung) aus dem XIV.—XVI. Jh. stellte die Verfasserin vor allem fest, dass alle Texte vom einer einzigen slawischen Übersetzung abstammen. Sie verglich danach die cyrillischen Texte mit dem ältesten Vertreter der slawischen Akten des Paulus und Thekla, dem altrussischen Fragmente aus dem XI. Jh. (welche mit dem glagolitischen Fragmente unmittelbar nicht verglichen werden konnte weil es nicht denselben Abschnitt der Akten enthält) und kam zur Folgerung, dass die cyrillischen Texte, sowie auch unser Fragment, welches, wie wir feststellten, mit cyrillischen ein und dieselbe Quelle hat, von derselben Übersetzung, welche die Vorlage der altrussischen Abschrift aus dem XI. Jh. war, abstammen. Diese letzterwähnte Tatsache weist darauf hin, dass es sich um eine sehr alte Übersetzung handelt, und dies wurde auch von der sprachlichen Analyse unseres Fragments bestätigt. Diese Analyse zeigte auch, dass die Übersetzung im Bereich des slawischen Südens entstand, am wahrscheinlichsten in Bulgarien oder Ostmazedonien, u. zw. im X. oder spätestens am Anfang des XI. Jh. Die Verfasserin zeigte zuletzt mit zahlreichen Beispielen vor, dass die slawischen Akten des Paulus und Thekla aus dem griechischen Originale übersetzt wurden; das Original war sehr verwandt mit dem Texte der griechischen Handschrift Vaticanus 797 aus dem XI. Jh. und mit dem Bodleianus Baroccianus 180 aus dem XII. Jh. (welche bei Lipsius die Sigeln F und G tragen). Sie versuchte dabei den slawischen Text der Akten des Paulus und Thekla als Übersetzung zu werten, und stellte fest, dass am Texte nicht nur ein ausgezeichnete Übersetzer, sondern auch ein guter Kenner, sowohl der griechischen, als auch der neugeformierten altslawischen Schriftsprache, arbeitete.